

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКО-ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВНИХ КОНТАКТІВ НА ХУДОЖНЮ МОВУ ЛЕМКІВСЬКИХ АВТОРІВ ХХ СТ.

Наталія Костяк

Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща)

Streszczenie. W artykule omówiono wpływy języków zachodniosłowiańskich na kształtowanie się zasobu leksykalnego w odmianie literackiej dialektu łemkowskiego. Skutkami długotrwałych kontaktów językowych na pograniczu polsko-słowacko-ukraińskim są w gwarach łemkowskich liczne zapożyczenia leksykalne, kalki i prasłowiańskie leksemy, zachowane dzięki wpływom języków zachodniosłowiańskich. Wymieniono najważniejsze drogi przenikania polonizmów i słowacyzmów do dialektu łemkowskiego i jego odmiany literackiej. Przedstawione zostały również grupy tematyczne polonizmów i słowacyzmów w języku współczesnych Łemków.

Słowa kluczowe: kontakty językowe, wpływy zachodniosłowiańskie w gwarach ukraińskich, dialekt łemkowski, zapożyczenia leksykalne

Українська мова за межами України функціонує в ситуації, яку можна визначити як мовне, культурне та психологічне пограниччя, що призводить до інтенсивної міжмовної взаємодії. Та, мабуть, найбільш яскраво ситуація пограниччя виявляється у мовно-культурній спадщині лемків – найзахіднішої гілки українського народу, що сформувалася на перехресті мовних та культурних впливів кількох європейських націй. Як відомо, взаємодія між контактними мовами особливо виразно проявляється на лексичному рівні, оскільки лексика є найбільш динамічною і найбільш чутливою до зовнішніх впливів складовою мовної системи. На тлі інших говорів української мови окраїнний лемківський говір відзначається великою кількістю запозичень, на що вказували такі вчені, як О. Горбач, М. Лесів, І. Панькевич, Я. Рігер, З. Штібер¹ та інші. Запозичання лексики із суміжних діалектів до лемківських говірок має давню історію.

¹ Див.: О. Horbatsch, *Zu ukrainisch-slovakischen Beziehungen. Slovakische Lehnwörter in drei südlemkischen Mundarten in der Ostslowakei*, [w:] *Slavische Studien zum XI. internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/Bratislava*. Herausg. von Karl Gutschmidt, Helmut Keipert und Hans Rothe. Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reihe A: Slavistische Forschungen. Neue Folge, Band 11 (71). Köln Weimar Wien 1993, s. 197–216; М. Лесів, *Українські говірки у Польщі*, Український архів, Варшава, 1997; І. Панькевич *Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей*, Прага, 1938; J. Rieger, *Wpływ polski i słowacki na gwary Łemków w zakresie leksyki*, „Zbornik filozofickej fakulty Univerzity Komenského”, R. XXX, Philologica (1979), Bratislava 1980, s. 201–209; J. Rieger, *Jeszcze o wpływach polskich i słowackich na gwary łemkowskie (z problematyki słownictwa)*, [w:] *Studia linguistica memoriae Zdislavi Stieber dedicata*, Ossolineum, Wrocław 1982, s. 151–187; Z. Stieber, *Wpływ polski i słowacki na gwary Łemków*, „Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności”, t. XLI (1936), s. 45–50.

І. Панькевич, посилаючись на працю О. Торонського «Русини-лемки» (1860), стверджував, що, коли словацькі запозичення лемкові «давалися легко через подібну граматичну і фонетичну структуру, то перебирання польської мови ішлося йому тяжко, лемко ніколи її не навчився. Словацьку мову легко собі засвоював в часі жнивних робіт на Словаччині, а передовсім словацьку пісню, яку потім в деякій мірі українізував»². І. Матвіяс свого часу підкреслював, що «Найхарактерніша особливість лемківського говору полягає в тому, що в ньому відчутно виражений вплив словацької і польської мов»³. Цю специфіку власного діалекту добре усвідомлювали і самі лемківські автори, свідченням чого є поетичні рядки Якова Дудри: *Тот діялект наш лемківскі // Спільни в мові українські, // То славянська мішанина* 2,111. Традиційними шляхами проникання словацьких запозичень були особисті контакти лемків з носіями словацьких діалектів, що здійснювалися на рівні побутового мовлення, та перенесення лексичних елементів з народнопоетичної мови словацького фольклору. У той же спосіб проникли до лемківських говірок найдавніші запозичення зі суміжних польських діалектів. Лемківський говір був максимально відкритим не лише до впливів із боку споріднених слов'янських мов, потрапляли до нього також численні етимологічні запозичення з угорської, румунської, німецької (включно з їдишизмами), латинської, грецької та тюркських мов, часто за посередництва польської та словацької мов. Інтенсивні контакти з літературними польською, словацькою і чеською мовами стали можливими для лемків лише у ХХ ст., коли Лемковина потрапила до складу національних держав – Польщі та Чехословаччини, де ці мови використовувалися в державних інституціях, науці, освіті та культурі. Характер міжмовних впливів змінювався на різних історичних етапах. Після II світової війни, коли північних лемків було примусово переселено з їх етнічних територій, припинилися багатомовні контакти лемківських говірок з мовами карпатського регіону, натомість значно посилювався вплив польської мови, якою лемки були змушені послуговуватися не лише в офіційних ситуаціях, але й у приватному спілкуванні.

Метою нашого дослідження є визначити особливості впливів польської та словацької мови на лексичний склад мови творів лемківських авторів Польщі у другій половині ХХ та на поч. ХХІ ст: Володислава Грабана (нар. 1955), Якова Дудри (1894–1974), Теодора Кузяка (нар. 1926), Семана Мадзеляна (нар. 1922), Єви Млинарик-Гири (нар. 1935), Петра Трохановського (літературний псевдонім Петро Мусянка, нар. 1947), Павла Стефанівського (нар. 1932). Дослідження лексичних запозичень і кальок з польської та словацької мов дасть змогу встановити мовні та позамовні фактори, що сприяли появі та адаптації цих запозичень у мові лемків,

² І. Панькевич, *До питання генези українських лемківських говірок*. *Славянская филология*, Сборник статей II, Москва 1958, с. 165.

³ І.Г. Матвіяс, *Українська мова і її говори*, Київ 1990, с. 102.

а також виявити найбільш уживані та стійкі лексичні одиниці польського та словацького походження, що увійшли до олітературненого варіанта лемківського говору. Буде розглянуто основні тематичні групи давніх та нових польських і словацьких запозичень у мові лемків.

Появу численних лексем іншомовного походження у творах лемківських авторів Польщі зумовила двомовність як самих літераторів, так і читацької аудиторії, для якої були призначені ці твори. Унаслідок міжмовної інтерференції іншомовні елементи могли проникати до мови художньої літератури як з авторського ідіолекту, так і з діалектного мовлення лемків-білінгвів. Масова двомовність є сприятливим чинником для міжмовних лексичних впливів, особливо у випадку близькоспоріднених мов, оскільки запозичення швидко засвоюється усією мовною спільнотою і легко адаптується у мові-реципієнті. При доборі іншомовного лексичного матеріалу суттєве значення мають мовні компетенції та характер мовних контактів літераторів. Наприклад, Теодор Кузяк (уродженець с. Бортне, проживає у м. Ряшів) окрім української та польської володіє російською, словацькою, німецькою та, як зазначає у відповідях на нашу анкету, сербохорватською (на базовому рівні). Уже покійний Яків Дудра, уродженець с. Лося, їздив продавати мазь до Чехословаччини і навіть опублікував там власні вірші словацькою мовою в журналі⁴, що може свідчити про досить добрий рівень володіння словацькою мовою.

Запозичання з інших мов є одним із найпоширеніших шляхів збагачення словникового складу сучасних мов, адже використання готових позначень є більш доцільним, економним, аніж творення нових. Іншомовні діалектні запозичення можуть мати як загальнолемківський, так і локальний характер, тобто ареал їх уживання є обмеженим, а отже, вони служать розпізнавальним знаком місцевої говірки. Я. Рігер відзначав тенденцію до переважання полонізмів, як наприклад, *шпихлір*, *клебанія*, *бидля* на північних територіях Лемківщини, та словакізмів *сыпанец*, *фара*, *статча* – на південних⁵. У мові художніх творів лемківських авторів фіксуємо лексичні дублети, запозичені з польської та словацької мови: *потяг* 6,33 – *влак* 2,69, *ксьондз* 4,41 – *фарар* 2,57, *клебанія* 3,75 – *фара*, *келішок* 2,49 – *погарик* 3,137, *влоскы* 5,122 – *таляньскы* 5,32, *заправа мулярска* 3,122 – *мальта* 4,45, *запукати* 3,134 – *задуркати* 3,25, *марний* 4,90 – *планний* 4,89. Впливи контактних мов проявляються і в семантичній структурі діалектної лексики: *ярочок* 2,72, 6,13 означає ‘потічок’ (пор. польськ. діал. *jęreczek*, слов. *jarok*); семантика дієслова *плянтати ся* 2,88, 3,118 ‘плутатися’, ‘заважати, крутитися під ногами’ близька до польськ. *plątać się* словацьк. *pl'antat' sa*; дієслово *старати ся* уживається в значенні ‘хвилюватися, журитися’ *І юж ся не старам гандлем* 2,25 (пор. словацьк. *starat' sa*) та в значенні ‘добиватися, домагатися’ (пор. польськ. *starać się*) *Треба ся было*

⁴ П. Шафран, *Яків Дудра* [в:] Я. Дудра, Звізды на сқыбах, Горлиці 2002.

⁵ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*, Warszawa 1995, s. 16.

старати, жебы нас прилучыли до Закарпатя 5,70. Дослідники, однак, зазначають, що у зонах інтенсивної та тривалої міжмовної взаємодії взаємовпливи контактуючих мов на лексико-семантичному рівні настільки відчутні, що інколи джерело постання окремих елементів визначається з певною долею ймовірності⁶.

Як уже згадувалося, важливим чинником для взаємних мовних впливів на польсько-словацько-українському порубіжжі був фольклор. Для ситуації мовного і культурного пограниччя є типовим існування паралельних фольклорних текстів у двох мовних версіях, що особливо характерне для римованих текстів (пісень, віршів, примовок та інш.). Такі «паратексти» (термін Є. Бартмінського) з огляду на їх змінну мовну форму живуть подвійним життям⁷, і сприяють «імпортуванню» лексики з однієї мови в іншу. Впливи іншомовного фольклору прослідковуються також і в творчості лемківських народних поетів. Для прикладу наведемо фрагменти народної пісні, записаної Я. Коларом та П. Шафариком у ХІХ ст. на території Словаччини та фрагмент тієї ж пісні, опублікованої у збірці Я. Дудри «Звїзды на ськыбах» (2002) під назвою «Сьпіванка зо села Лосе» зі збереженням словакізмів *младост, млады*, адаптованих до лемківської діалектної норми:

2. Moge mladé časy neužili krásy,
Moge mladé leta neužili sweta!⁸

Мої млади часи
Не ужыли красы,
Мої млади літа

4. Mladost', milá mladost'!
Ver si sa stratila,
Jakoby som kameň
Do vody hodila!⁹

Не ужыли сьвіта.
Младост, моя младост,
Так ес ся минула,
Як би я тот камін
До води шмарила.

На нашу думку, саме впливом лемківсько-словацьких фольклорних паратекстів можна пояснити використання у поетичних текстах лемківських авторів словакізму *млади* паралельно із діалектним *молоди*: *млады літа* 6,53, *млада карчмарка* 6,113, *млада жена* 7,100, *фарар млади* 2,58 та *літа молоды* 2,67, *молоду жену* 2,42, *молоды* 2,62. Фрагмент народної пісні: *Я сой бача барз юж старий. Певно не дожью до яри. Не будут мі зозулечкы кукац, на тым моім кошари* 6,116 виступає інтертекстуальним компонентом в есе С.Мадзеляна «Лемківська симфонія» і поряд з лемківськими лексичними одиницями *барз, юж, зозулечка* містить словацьку говіркову форму *кукац*,

⁶ П. Гриценко, *Моделювання системи діалектної лексики*, Київ 1984, с. 131.

⁷ J. Bartmiński, T. Rokosz, *Podwójne życie tekstów folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, „Akcent” (Lublin) 2007, nr 1, s. 41–50.

⁸ J. Kollár, *Národné Zpiewanky čili pjsně světské Slowáků w Uhrách gac pospolitého lidu tak i vyššjeh stawů*, Djl perwy, W Budjné 1834. с. 69.

⁹ J. Kollár, P.J. Afryk, *Piesne svetské l'udu slovenského v Uhorsku*, Diel prvý a druhý, Bratislava 1988, с. 205.

що може свідчити про існування словацького паратексту. І справді такий паратекст було зафіксовано Я. Колларом:

Gá som Bača welmi starý,
Nedožigem do gari,
Nebudú mi kukučky kukat,
Na tom mogom košiari¹⁰

У лемківських художніх текстах засвідчено приклади відтворення зразків польської народної словесності: *каждий ма якогоси того свого моля, што го ціле жытя грызе* 2,20, *трісла як вавельській смок* 5,30, *жив як пончок в маслі* 5,63, пор. польськ. *každy ma swego mola, pękla jak smok wawelski, żył jak pączek w maśle*, завдяки яким до художньої мови увійшли полонізми *муль, смок, пончок*. Отже, переймання іншомовних фольклорних текстів сприяла перенесенню іншомовних лексичних одиниць як до говіркової, так і до літературної мови лемків.

Специфічною рисою літературного варіанта сучасного лемківського говору є те, що завдяки впливу польської та словацької мов у ньому збережено і ті архаїчні лексеми, котрі відсутні в українській літературній мові, наприклад: *вовірка* 5,185 'білка', *зерно* 2,91 'зернові культури', *медвід* 5,108 'ведмідь', *пінязі* 2,25 'гроші', *яр* 4,45 'весна', *ярец* 4,89 'ячмінь', *стром* 5,176 'дерево', котрі засвідчено і в художніх текстах. Праслов'янське *grodzьno 'китиця, букет' збереглося при літературненні лемківському говорі у формі *грозно* 6,132 під впливом словацьк. *hrozno*, *ględati 'шукати' – *глядати* 6,135, пор. словацьк. *hl'adat*, *bъхъ 'черев' – *бріх* 3,91, пор. чеськ. *břich*, *jьmati 'ловити' – *іматі* 5, 79, пор. цсл. *имати*, чеськ. *jímat(i)*, словацьк. *jímat*, *metati 'кидати' *метати* 3,69, пор. чеськ. *metat*, словацьк. *metat*, *oskьrdъ 'загострений молот, сокира' *оскард* 5,13, польськ. *oskard*, *kьlъ 'ікло' *кел* 2,81 пор. польськ. *kieł.*, словацьк. *keľ*.

В олітературненому варіанті лемківського говору фіксуємо лексеми, які є спільними для західноукраїнського варіанта літературної мови, польської та словацької мови: *занехати* 2,79 'покинути' МНСЖ I,259, *zaniechać, zanechat*, *двигати* 3,68 'підіймати' МНСЖ I,173 *dźwigać, dvihat*, *омерзнути ся* (омерзло) 5,26, 3,84 'набриднути' МНСЖ I, 568, *obmierznąć, omrziet*, *істний* 6,92, 'правдивий' *истний* МНСЖ I,325 *istny, istý*, *маркотний* 2,84 'втомлений, заспаний' МНСЖ I,428, *markotny, markotný*, *праснути* 5,76 'кинути об землю' МНСЖ II,734, *prasnąć, prasknúť*. Як зауважує М.Лесів, інколи важко було б відділити те, «що прийшло з впливу спорідненої слов'янської мови, від того, що належить до спільного розвитку»¹¹.

¹⁰ J. Kollár, *Národné Zpiewanky...*, с. 333.

¹¹ М. Лесів, *Українські говірки у Польщі*, Український архів, Варшава 1997, с. 77.

На думку Й. Дзендзелівського, «При вивченні взаємодії мов, і зокрема таких близькоспоріднених, як слов'янські, не можна обмежуватися встановленням самих запозичень з однієї мови в другій і навпаки, бо в таких випадках увага має приділятися спільним та паралельним утворенням»¹². Критеріями для визначення спільного міжмовного утворення дослідник вважає 1) наявність (тепер чи в минулому) суцільного ареалу цього явища на територіях сусідніх контактуючих мов [...]; 2) відповідність цього явища загальним тенденціям (напрямам розвитку) контактуючих мов. Коли ж це явище лексичне, то спільним воно може бути за умови існування ще до періоду появи його відповідного поняття (реалії) в кожній з контактуючих мов та початкової тотожної семантики¹³. На основі цих критеріїв у лемківському говорі дослідник пропонує виділити значну групу таких спільних міжмовних (міждіалектних) утворень, більшість з яких зафіксована нами і в художніх текстах, як наприклад: *дротар* 5,16 'мандрівний ремісник, який лагодив, виготовляв і продавав металеві вироби', *заголовок* 5,129 'подушка', *кросна* 2,69 'кошик, який носили на спині', *замішка* 4,64 'борошняна страва', *карпелі* 2,57 'бруква', *коцуур* 5,45 'кіт', *лишка* 3,72 'лисиця', *обыйстя* 3,141 'хата разом з господарськими будівлями', *склеп* 3,20 'магазин', *сниця* 6,81 'частина воза, в яку вкладається дишель', *стеранка* 5,79 'затірка', *стодола* 5,31 'клуна', *стром* 5,168 'дерево', *студня* 2,113, 'криниця', *студенка* 5,173 (*студенька* 6,124) 'джерело, обладнане для набирання води', *палінка* 3,59 'горілка', *поливка* 2,32 'суп', *ярець* 4,89 'ячмінь', *ярувати* 4,22 'проводити весняні сільськогосподарські роботи'¹⁴.

У ситуації, коли мають місце контакти між близькоспорідненими мовами, не завжди можливо встановити історичні джерела запозичання лексики. Ряд лексем, засвідчених нами у текстах сучасних лемківських авторів, можуть, на думку Я. Рігера, походити як з польської, так і зі словацької мови: *пець* 5,92, *ковадло* 5,55, *ідло* 3,116, *мыдло* 3,24, *вшелякий* 2,38, *єден* 4,14, *карх* 6,41¹⁵; західнослов'янські впливи слід вбачати у лемківських виразах *постіль* 3,28, *куділь* 4,37, *гус* 2,56¹⁶. До цієї ж категорії можна віднести вирази: *бабско* 2,39 'здоровенна жінка, бабище' польськ. *babsko*, словацьк. *babsko*, *бараниця* 2,19 'бараняча шапка' польськ. діал. *baranica*, *baranica*, *битка* 2,113, 3,17 'бійка', польськ. розм. *bitka*, словацьк. *bitka*, *хлопина* 2,44 розм. 'чоловік' *chłopina*, *chlopina*, *наруча* 3,106 *naręcze*, *naručie*, *окопистий* 2,87 'повний, набитий' пол. діал. *okopisty*, *okopisty*,

¹² Й. Дзендзелівський, *Діалектна взаємодія української мови з іншими слов'янськими в карпатському ареалі*. Доповідь на VII Міжнародному з'їзді славістів (Варшава, серпень 1973), Київ 1973, с. 3.

¹³ Там само, с. 4.

¹⁴ Детальніше про особливості походження наведених лексем див.: Й.О. Дзендзелівський, *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі*, Київ 1969.

¹⁵ J. Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*, Warszawa 1995, s. 16.

¹⁶ J. Rieger, *Problemy interferencji językowej w ukraińskich gwarach karpackich w zakresie leksyki*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria VI, Warszawa 1983, c. 304.

омаста 3,88 ‘будь-який жир у страві’ *omasta, omasta, поливка* 2,32 ‘суп’ *polewka, polievka, шкленця* 7,86 ‘склянка’ *szklanica, sklenica, карпель* 3,68 ‘бруква’ *karpiel, karpel’*, *навык* 6,40 ‘звичка’ *návuk, nawuk, бабрати* 2,28 ‘бруднити’ *babrać, babrat’*, *поневерати* 2,32, 6,137 ‘зневажати’ *ropiewierać, ropewierat’*, *подхліблюватися* 2,55, *підхлібити ся* 3,126 ‘підлабузнюватися, улещувати’ *rochlebić, podchlebowat’sa, публикувати* 2,63 ‘публічно картати когось за негідну поведіну’ *publikować, publikovat’*, *спіняжыти* 6,114 ‘виміняти на гроші’ *spieniężyć, speñažit’*, *шыковний* 4,86 ‘вправний, умілий’ *szykowny, šikovný, трапити ся* 5,84 ‘журитися’, *trapić się, trápit’ sa, зревідувати* 3,19 ‘перевірити, переглянути’ *zrewidować, zrevidovat’*, *ховати* 4,51 ‘вирощувати’ *chować, chovat’*.

ПОЛЬСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ВПЛИВИ У МОВІ ТВОРІВ ЛЕМКІВСЬКИХ АВТОРІВ

З огляду на тривалі і багатопланові контакти з польською мовою до північнолемківських говірок проникло багато полонізмів як з літературної мови, так і з діалектів, що використовувалися на суміжних територіях. Давні, асимільовані в діалекті запозичення з польської мови можна розподілити на такі тематичні групи:

людина: *чловек* 2,56 ‘людина’ *człowiek, збуй* 4,114 ‘розбійник’ *zbój, дзяд* 6,112 ‘жебрак’ *dziad, дзядівка* 6,41 ‘жебракча’ *dziadówka, коминя* 5,115 ‘сажотрус’ *kominiarz, здун* 4,46 ‘майстер, що кладе грубки’ *zdun;*

тіло людини та захворювання: *гамба* 2,16 ‘рот’ *gęba, щенка* 4,53 ‘щелепа’ *szczęka, скоро* 2,55 ‘шкіра’ *skóra, твар* 2,81 ‘обличчя’ *twarz, карчок* 2,61 пор. *karzeczek* димінутив від *karć* ‘потилиця’, *затьма* 3,123 ‘катаракта’ *за́зма;*

оцінні назви людей: *нещесник* 4,20 ‘нещасник’ *nieszczęśnik, лінюх* 2,56 ‘ледар’ *leniuch, порожняк* 2,31 ‘нероба’ *gróźniak, мордерца* 2,57 ‘убивця’ *morderca, інтруз* 4,52 ‘неприємна надокучлива особа’ *intruz, ошуст* 5,33 ‘шахрай’ *oszust, псотник* 4,70 ‘шибеник’, *натрент* 5,134 ‘нав’язлива людина’ *natręt, дикус* 8,24 ‘дикун’ *dzikus, шабровник* 5,53 ‘мародер’ *szabrownik, оправца* 5,46 ‘кат’ *oprawca, брудас* 5,158 ‘неохайна людина’ *brudas;*

господарство та будівництво: *радло* 8,37 *radło, ковадло* 5,55 *kowadło, хомонт* 6,93, *хомонто* 3,47 ‘хомут’ *chomańto, калениця* 2,16 ‘гребінь (верх) на даху’ *kalenica, белька* 5,79 ‘балка’ *belka, тром* 2,75 ‘обтесана чотиригранна колода, балка’ *trom, футрина* 5,59 ‘рама для вікон або дверей’ *futryna, дзюра* 2,46 ‘діра, отвір’ *dziura, заправа мулярска* 3,122 *zaprawa mularska, погрібач* 5,176 ‘коцюба’ *rogzzebacz, фуртка* 8,7 ‘хвіртка’ *furtka;*

обрядовість: *сьлюб* 2,100 (*шлюб* 4,71) *ślub, собітка* 6,67 ‘купальська ватра’ *sobótka;*

конфесійна лексика: *ксьондз* 3,96 'римо-католицький священик' ksiądz, *плебанія* 4,70, *клебанія* 3,75 'плебанія' plebania, *ружанець* 5,126 'вервиця' rózaniec;

домашні тварини та птиця: *гадзіна* 3,52 'домашня птиця' gadzina, *быдля* 4,142 'худобина' bydła, *огін* 5,29 'хвіст' ogon;

їжа: *панцакы* 4,90 'каша з цілих зерен ячменю або пшениці' pęsak;

флора та фауна: *чарнушка* 3,139 'чорнушка' Nigella sativa L. czarnuszka, *трускавка* 5,129 'полуниця' truskawka, *печаркы* 5,158 'печериці' pieczarki, *лубін* 6,12 люпин 'Lupinus L.', *боцан* 6,22 'лелека' bocian, *вольний коник* 5,108 'цвіркун' konik polny;

одяг, взуття: *пентелька* 4,44 'петелька' pętelka, *гузік* 4,44 'гудзик' guzik, *ціжемка* 5,118 'черевичок' ciżemka – димінутив від *ciżma* < угорськ. *csizma*, *лужко* 3,138 'ліжко' łózko;

прикметники: *тлустий* 5,12 'жирний, вгодований' tłusty, *уцтивий* 3,94 'порядний' uczciwy, *тугий* 5,85 'міцний' tęgi, *пыркатий* 5,79 'кирпатий' (про ніс) perkaty, *зграбний* 4,67 zgrabny;

дієслова: *гадати* 4,71 'говорити, розмовляти' gadać, *посьлюбити* 6,130 'взяти за чоловіка/дружину' poślubić, *пьянтати* 2,88 'плутати' płać, *цофнути ся* 4,55 'рухатися назад', *жегнати* 'робити знак хреста' 4,41 żegnać, *справдити* 5,102 'перевірити' sprawdzić, *збадати* 2,55 'оглянути, дослідити' zbadać, *збештати* 3,54 'вилаяти' besztać, *обератися* 4,60 розм. нагнуватися obiegać się;

Після II світової війни значно зросла кількість запозичень з польської мови, що було пов'язано із соціокультурними змінами в житті лемків, а також і з прискоренням науково-технічного прогресу. Засвідчено такі тематичні групи нових полонізмів:

транспортні засоби: *автокар* 5,219 'автобус' autokar, *гамульці* 5,51 'гальма' hamulce, *шыбовец* 5,126 'планер' szybowiec;

сільське господарство: *сівник* 4,74 'сівалка' siewnik, *штучны навозы* 3,121 'мінеральні добрива' nawóz sztuczny, *стонка гамерицка* 3,121 'колорадський жук' stonka amerykańska, *смар* 2,70 'машинне масло' smar;

Технічні засоби: *пронд* 4,48 'струм' prąd, *жарівка* 4,47 'лампочка' żarówka, *гніздко* 4,47 'розетка' gniazdko, *вилучник* 4,47 'вимикач' wyłącznik, *сьрубокрут* 4,47 'викрутка' śrubokręt, *безпечник* 4,48 'запобіжник' bezpiecznik, *голосник* 5,32 'гучномовець' głośnik, *спружына* 5,135 'пружина' sprężyna, *рефлектор* 8,7, *рефлектор* 5,105 'прожектор' reflektor;

Інфраструктура: *коміс* 4,43 'комісійний магазин' komis, *стация* 4,12 'станція' stacja, *пристанок* 3,132 'зупинка громадського транспорту' przystanek, *скрижування* 5,225 'перехрестя' skrzyżowanie, *побоче* 5,136 'узбіччя' robocze, *дептак* 5,45 'променад, пішохідна зона' deptak, *таксівка* 3,135 'таксі' taksówka.

Інтеграція носіїв лемківського говору у суспільні та економічні відносини в повоєнній Польщі призвела до появи нових тематичних груп запозиченої лексики:

назви суспільних інституцій: *панство* 3,126 ‘держава’ państwo, *плутон (міліціантів)* 5,221 ‘чота, взвод’ pluton, *поготове* 4,54 ‘невідкладна медична допомога’ pogotowie, *жлобки* 5,120 ‘ясла’ żłobek, *резерват* 5,195 ‘заповідник’ rezerwat;

промислові підприємства, установи та організації: *водна електровня* 5,195 ‘гідроелектростанція’ elektrownia wodna, *стація бензинова* 5,195 ‘автозаправка’ stacja benzynowa, *спулдзельня продукційна* 4,119 ‘сільськогосподарський кооператив’ spółdzielnia produkcyjna, *кулко рольніче* 4,120 ‘сільськогосподарське об’єднання’ kółko rolnicze, *пе-ге-ер* 6,113 ‘державне сільськогосподарське підприємство’ (PGR – аббревіатура від Państwowe Gospodarstwo Rolne), *Певекс* 3,83 ‘Підприємство внутрішнього експорту’ (Pewex аббревіатура від Przedsiębiorstwo Eksportu Wewnętrzznego – мережі магазинів в ПНР, що продавала дефіцитні товари за валюту), *Геес* 4,125 ‘гмінне підприємство споживчої кооперації’ (GS аббревіатура від Gminna Spółdzielnia);

лексика, пов’язана з виробничою діяльністю: *персонель* 4,50 ‘персонал’ personel, *зажонд* 3,120, *заряд* 3,120 ‘правління’ zarząd, *вчасы* 5,93 ‘відпустка’ wczasy, *регулямін* 4,50 ‘розпорядок, правила’ regulamin, *поквітуваня* 4,49 ‘квитанція’ pokwitowanie, *засвідчыня* 3,125 ‘посвідчення’ zaświadczenie, *посвідчыня лікарське* 5,40 ‘медична довідка’ poświadczenie lekarskie, *розказ* 5,153 ‘наказ’ rozkaz, *листа* 5,205 ‘список’ lista, *портієрня* 3,83 ‘кімната чергового, вахтера’ portiernia.

Зміна традиційного укладу життя, коли з гірських сіл та дерев’яних хиж лемки переселилися до сучасних помешкань у містечках та великих містах, спричинила появу численних запозичень з польської моаи, що називали нові побутові реалії:

Дім та умеблювання: *мешканя єднопокойове* 3,133 ‘однокімнатна квартира’ mieszkanie jednopokojowe, *поміщыня* 4,45 ‘приміщення’ pomieszczenie, *лазенка* 4,93 ‘ванна кімната’ łazienka, *центральне ogrівання* 4,74 ‘централізоване опалення’ centralne ogrzewanie, *корытар* 5,42 ‘коридор’ korytarz, *фотель* 4,55 ‘крісло’ fotel, *диван* 3,83 ‘килим’ dywan, *ніддаша* 5,44 ‘мансарда’ poddasze, *заплеча* 5,44 ‘підсобне приміщення’ zaplecze;

одяг: *сподні* 3,130 ‘штани’ spodnie, *орталіоновий плащ* 4,76 ‘дошовик’ płaszcz ortalionowy, *калісони* 4,41 ‘підштанки’ kalesony, *офіцерки* 5,40 ‘чоботи з високими твердими холявами’ (польськ. розм. oficerek), *галька* 4,16 ‘комбінація’ halka, *пончохи* 4,43 ‘панчохи роńczochy’, *футро* 4,43 ‘шубка’ futro;

предмети побуту: *будзік* 5,23 ‘будильник’ budzik, *пралька* 4,127 ‘пральна машина’ pralka, *бомбонерка* 4,42 ‘коробка цукерок’ bombonierka,

літарня 3,28 ‘лампа’ *latarnia*, *кубел* 5,132 ‘контейнер’ *kubeł*, *ноцник* 5,53 ‘нічний горщик’ *posnik*;

харчування: *жывніст* 5,54 ‘продукти харчування’ *żywność*, *сос* 4,121 ‘соус’ *sos*, *лімоняда* 3,121 ‘лімонад’ *lemoniada*, *кавійор* 3,84 ‘ікра’ *kawior*, *маргарина* 5,55 ‘маргарин’ *margaryna*, *мармуляда* 5,55 ‘повидло’ *marmolada*, *маковник* 4,121 ‘маківник’ *makownik*;

рід занять та соціальне становище людей: *дозорчыня* 4,54 ‘консьержка’ *dozorczyńi*, *магазинер* 3,121 ‘комірник’ *magazynier*, *радний* 5,188 ‘член ради гміни’ *radny*, *бюраліста* 4,48 ‘офісний працівник’ *biuralista*, *емерит* 5,121 ‘пенсіонер’ *emeryt*, *прелегент* 3,125 ‘доповідач’ *prelegent*, *ормовец* 4,149 ‘член добровільної дружини громадянської міліції’ *ormowiec* (дериват від ОРМО – Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej), *бывалець* 5,164 ‘завсідник’ *bywalec*, *новоженці* 5,106 ‘молодята’ *nowożeńcy*;

психоемоційні властивості: *ульга* 4,55 ‘полегшення’ *ulga*, *встекліст* 4,128 ‘лють’ *wściekłość*, *дума* 5,48 ‘гордість’ *duma*, *обава* 5,214 ‘побоювання’ *obawa*, *чловеченьство* 1,14 ‘людяність’ *człowieczeństwo*, *прузьняцтво* 2,39 ‘неробство’ *gróźniactwo*;

абстрактна лексика: *завертіст* 5,43 ‘вміст’ *zawartość*, *здаріня* 5,53 ‘випадок’ *zdarzenie*, *замір* 4,68 ‘намір’ *zamiar*, *розрывка* 2,38 ‘розвага’ *rozrywka*, *переступство* 8,26 ‘злочин’ *przestępstwo*, *явиско* 5,97 ‘явище’ *zjawisko*, *середовиско* 5,186 ‘середовище’ *środowisko*, *поводжыня* 5,46 ‘успіх’ *powodzenie*, *осягніня* 5,214 ‘досягнення’ *osiągnięcie*, *жычыня* 6,42 ‘побажання’ *życzenie*, *досьвідчыня* 8,70 ‘досвід’ *doświadczenie*, *прывычайня* 5,29 ‘звичка’ *przywyczajenie*, *выріжніня* 5,103 ‘відзнака, нагорода’ *wyróżnienie*, *вынік* 2,102 ‘наслідок’ *wynik*, *вражыня* 5,214 ‘враження’ *wrażenie*, *варунок* 5,194 ‘умова’ *warunek*, *захованя* 4,120 ‘поведінка’ *zachowanie*, *пожегнаня* 5,223 ‘прощання’ *pożegnanie*, *побут* 5,84 ‘проживання’ *roboty*, *вільгіт* 4,45 ‘вогкість’ *wilgość*, *належніст* 3,76 ‘належна оплата, винагорода’ *należność*, *передзімя* 7,70 ‘пора, що передує настанню зими’ *przedzimyie*, *остатечніст* 5,57 ‘вимушена дія’ *ostateczność*;

прикметники та дісприкметники: *очытаный* 3,64 ‘начитаний’ *oszytany*, *жычливый* 3,124 ‘доброзичливий’ *życzliwy*, *розвстечений* 4,136 ‘розлючений’ *rozwścieczony*, *підексцитуваний* 4,42 ‘схвильований’ *podeksytowany*, *взоровый* 2,25 ‘зразковий’ *wzorowy*, *вчасний* 5,151 ‘ранній’ *wczesny*, *розсудни* 2,50 ‘розсудливий’ *rozsądny*, *прістійний* 4,67 ‘привабливий, гарний на вигляд’ *przystojny*, *дбачий* 3,120, 2,62 ‘дбайливий’ *dbający*;

прислівники: *безінтересовні* 4,44 ‘безкорисливо’ *bezinteresownie*, *конечно* 2,43, 5,134 ‘неодмінно, обов’язково’ *koniecznie*, *обцесово* 5,134 ‘нетактовно, безцеремонно’ *obcesowo*, *жартобливо* 2,45 ‘жартома’ *żartobliwie*, *дискретно* ‘непомітно, крадькома’ 5,225 *dyskretnie*;

дієслова: *хомікувати* 5,151 ‘накопичувати, збирати про запас’ *chomikować*, *обірвати* 4,90, 3,48 ‘отримати прочухана’ *oberwać*, *перекрочити* 3,29 ‘переступити’ *przekroczyć*, *выдурнятися* 4,78, *выглуплятися* 2,45

‘клеїти дурня’ wugłupiać się, *пренумерувати* 2,96 ‘передплачувати’ prenumerować, *дотерти* 4,142 ‘дістатися кудись із труднощами’ dotrzeć, *оддыхати* 2,46 ‘дихати’ oddychać, *виругувати* 2,49 ‘усунути, витіснити’ wugugować, *скапувати* 5,65 ‘зметикувати’ skarować, *опустити* 4,136 ‘покинути’ opuścić, *спульхнати* 8,37 ‘розпушувати’ spulchniać, *змішати ся* 5,56 ‘розгубитися’ zmieszać się, *гапити ся* 5,192 ‘витріщатися’ gapić się, *точити ся* 2,16 ‘відбуватися, рухатися’ книж. toczyć się.

У художніх текстах зафіксовано приклади, коли за формою діалектна лексема збігається з українською літературною, однак семантика переноситься з польської мови: *обыватель* 5,202 ‘громадянин’ (пол. obywatel), укр. *обиватель* ‘1. людина, позбавлена широких суспільних поглядів, що живе дрібними, міщанськими інтересами; міщанин. 2. заст. Постійний мешканець якої-небудь місцевості, населеного пункту’ ВТССУМ, 636; *дыня* 5,130 як і польськ. dynia означає ‘гарбуз’ (Cucurbita), тоді коли укр. *дыня* служить для номінації баштанної культури з роду Melo; *дума* 3,101 (пол. дума) ‘гордість’, укр. *дума* 1. думка. 2. народна ліро-епічна пісня ВТССУМ, 251.

Протягом тривалого історичного періоду польська мова була основним посередником для проникнення лексичних запозичень з західноєвропейських мов до українських діалектів та літературної мови¹⁷. За польським посередництвом до лемківського олітературного говору потрапила лексика зі сфери економіки, культури та мистецтва, що етимологічно пов’язана з італійською мовою: *бандита* 4,142, *банк* 4,127, *банкнот* 4,127, *валюта* 2,18, *віля* 5,44, *газета* 5,112, *катакумби* 5,67, *конто* 3,120, *льотерия* 2,40, 5,194; з французької мови: *анонім* 4,48, *бензина* 5,150, *біжутерия* 5,204, *білет* 5,209, *букет* 4,95, *візита* 4,134, *готель* 5,104, *контур* 4,42, *крават* 3,66, *перфума* 5,27, *фіякр* 5,45, *шампан* 2,18. З огляду на це такі запозичення у лемківському говорі нерідко відрізняються за формою від аналогічних запозичень в українській літературній мові. Для прикладу, іменники чоловічого роду – назви професій зберігають характерне для польської мови закінчення –а: *бюрократа* 4,48, *туриста* 3,38, *соліста* 5,138, *тракториста* 3,122, *поета* 2,32, *артиста* 5,45, а іменники *анонім* 4,48, *крават* 3,66 зберегли форми чоловічого роду, а *бензина* 5,150, *візита* 4,134 уживаються в жіночому роді, на відміну від сучасних українських виразів *анонімка*, *краватка*, *бензин*, *візит*.

¹⁷ Детальніше про польське посередництво у запозичанні іншомовних виразів до української мови див. D. Budniak, *Adaptacja wyrazów polskich we współczesnym ukraińskim języku literackim*, Opole 1993, с. 65–68.

СЛОВАЦЬКІ ТА ЧЕСЬКІ ВПЛИВИ

Уживання лексичних запозичень зі словацької мови в літературному варіанті лемківського говору зумовлюється, з одного боку, існуванням значного пласту давніх словакізмів у лемківських говірках, а з іншого – володінням словацькою мовою (Я. Дудра, Т. Кузяк) та особистими контактами багатьох авторів з носіями цієї мови. Словакізми краще збережені у мові письменників старшого покоління, чиї мовленнєві навички формувалися на лемківсько-словацькому мовному пограниччі. Наприклад, Єва Млинарик-Гыра перейняла чимало словакізмів з говірки рідного села Конечна, розташованого на кордоні між Польщею та Словащиною, отож у її текстах фіксуємо оказіональне вживання словацьких виразів *крави* 6,121 ‘корови’ *краву*, *дзевочки* 6,121 ‘дівчатка’ (спиське діалект. *dzevočku*, слов. *dievočku*, *фінанц* ‘прикордонник’ 6,121 *financ*, [дзвонили на] *пацери* 6,35 (слов. діал. *расег* ‘вечірнє богослужіння у травні і жовтні’ *dzvoňa na rasere*, що етимологічно пов’язане з латинським *Pater noster*, яке у словацькій мові трансформувалося у *pátere* SSN II, 750). Яків Дудра, пишучи «лем о тім што-м відів в Чехословакії» 2,109, з метою мовної стилізації уживає вирази: *vlak* 2,69 ‘поїзд’ (*vlak*), *дзедзина* 2,58 ‘село’ (спиське діалект. *dze-dzina*), *жывот* 2,57 життя (*život*), *фарар* 2,57 ‘парох’ (*farár*).

Лексичні впливи словацької мови і, передовсім, східнославацьких говірок прослідковуються у багатьох тематичних групах лемківської діалектної лексики:

назви людей: *жак* 5,82 ‘дяк’ *žiak*, *злостниця* 2,30 ‘злюка’ *zlostníca*, *качмар* 2,113 ‘корчмар’ *kačmar*, *краль* 2,27 ‘король’ *král*, *куряк* 3,19 ‘курець’ *kuřák*, *мышкар/мішкар* 5,12 ‘людина, що каструє худобу’ *miškár*, *опалчар* 3,90 ‘кошикар’ *opálčiar*, *парадниця* 5,197 ‘чепуруха’ *parádníca*, *поплета* 5,71 ‘недолуга, незграбна людина’ *popleta*, *талиан* 5,176 ‘італієць’ *Talian*, *танечниця* 2,106, 4,116 ‘танцюристка’ *tanečnica*, *фалечник* 6,130 ‘ошуканець’ *fal’ečník*, *чопар* 4,121 ‘людина, що розподіляла спиртне на весіллі’ *čornár*;

сільське господарство: *урода* 2,62 ‘урожай’ *úroda*, *гача/гачатко* 3,111 ‘лоша’ *hača/hačiatko*, *статок* 5,29 ‘худоба’ *statok*, *кланиця* 3,67 ‘люшня – частина теліги, що підтримує бічні дошки у возі’ *klanica*, *ряф* 4,145 ‘залізний обруч на колесо’ *ráf*, *літорка* 3,94 ‘довга жердина в драбині воза’ *lietra*;

будівництво та промисли: *мальта* 4,45 ‘будівельний розчин’ *malta*, *угель* 4,93 ‘вугілля’ *uhol*, *облачок* 5,231 ‘віконце’ *oblôčok*;

продукти харчування, страви, напої: *балец* 6,46 ‘великий весільний коровай’ півд. слов. *báleš*, *хлібочок* 6,104 ‘хлібець’ *chlebiček*, *бобальки* 6,42 ‘традиційна різдвяна страва: запечені або зварені шматочки тіста, посипані маком або сиром’ діал. *bobálik*, множ. *bobálki*, *чыр* 4,63 ‘затірка’ *čír*,

палюнка 2,106 ‘горілка’ *rálenka*, *губы* 6,42, 5,136 ‘гриби’ діал. *huba*, *фізоля* 5,130 ‘квасоля’ *fizola*;

одяг та взуття: *кертці* 5,170 ‘постоли’ *кгрсе*, *рубь* 2,49 ‘виворітна сторона одягу’ *rub*, *гудри* 5,118 ‘лахміття, ганчір’я’ *hudra*, *оплічатко* 6,41 ‘жіноча сорочка’ діал. *opleciatko*, *сукня* 5,118 ‘спідниця’ *sukňa*, *фарбанка* 4,116 ‘спідниця з полотна, фарбованого в домашніх умовах’ *farbenka*, *обутя* 2,94, 6,114 ‘взуття’ *obutie*;

предмети побуту: *танірки* (множ.) 4,103 ‘невелика тарілка’ *tanierik*, *опалка* 3,88 ‘плетений кошик середнього розміру’ *opálka*, *кобялка* 2,35 ‘полотняна торба’ *kobiel’ka*, *млинец* 4,66 ‘ручні жорна’ *mlynec*, *млинцівка* 2,29 ‘ручка в жорнах, якою приводиться в рух камінь’ *mlynčovka*, *гушли* 5,139 ‘скрипка’ діал. *hušle*, *гушелькы* 6,45 ‘скрипочка’ діал. *husiel’ky*;

назви рослин: *цвіт майовий* 2,21, *май* 6,34 ‘кульбаба лікарська’ (*Taraxacum officinale*) *májoví kvet*, *ягода* 6,69 ‘суниця’ (*Fragaria*) *jahoda*, *квіток* 2,26, 5,181 ‘квітка’ *kvietok*, *багнятка* 6,39 ‘вербові бруньки’ (діал. *bahniatko*);

абстрактні поняття: *грявк* 5,214, 5,118, *врялк* 3,13 ‘вереск’ *hurjavk*, *громадка* 6,113 ‘купка’ *hromádka*, *гутка* 5,23 ‘чутка, поголос’ *hútka*, *дяка* 2,116 ‘охота, бажання’ *d’aka*, *двиганя* 2,37 ‘здіймання’ *dvíhanie*, *жуграня* 2,62 ‘дорікання’ *žuhrania*, *здравя* 2,44, 2,62 ‘здоров’я’ *zdravie*, *младост* 2,109 ‘молодість’ *mladosť*, *позір* 3,18 ‘увага’ *rozor*, *пригварка* 2,91 ‘приказка, примовка’ *príhovárka*, *справа* 2,82 ‘повідомлення, звістка’ *zpráva*;

топографічні об’єкти: *груда* 5,117 ‘груддя’ *hruda*, *драга* 8,106 ‘дорога’ *dráha*, *кряча* 6,10 ‘зарослі’ *kriačie*, *мочыло* 6,102 ‘мочари, болото’ (діал.) *močilo*, *страна* 2,41 ‘сторона’ *strana*, *студенька* 6,111 ‘джерело’ *studienka*, *studienočka*, *убіч*, *убоч* 2,89, 6,105 ‘узбіччя’ *úboč*;

загальноживана лексика: *лишка* 3,72 ‘лисиця’ *liška*, *прозівка* 2,84 ‘образливе прізвисько’ *prezývka*, *літер* 2,58 ‘літр’ *liter*, *дец* 4, 116 ‘декалітр’ *desí*, *сягы* 6,56, 3,99 міра довжини 1,896 м. (заст.) *siaha*, *siah*;

природні явища: *хвиля* 2,25 ‘погода’ *chvíl’a*, *гмла* імла 6,33 (діал.) *hmla*, *гырмота* 6,39 ‘громовиця’ *hřmota*;

прикметники і дієприкметники: *видарений* 2,40 ‘здібний, успішний’ *vudarený*, *вшелякы* 3,15, *вшелякы* 2,42 ‘всілякий’ *všelijaký*, *гардий* 6,41 ‘гарний’ *hardý*, *грозний* 2,90 ‘дуже сильний, великий’ (діал.) *hrozný*, *гіркави* 2,87 ‘гіркуватий’ *horkavý*, *губатий* 6,41 ‘кошлатий, волохатий’ діал. *gubatý*, *дзьобатий* 3,90 ‘поцяткований’ *džopkasti*, *заотсталий* 2,36 затурканий *zaotstalý*, *здрав* 3,119 ‘здоровий’ *zdravý*, *млади* 2,58 ‘молодий’ *mladý*, *неокресаний* 3,81 ‘неотесаний’ *neokresaný*, *парадний* 3,98 ‘святковий’ *parádny*, *пачісний* 3,108 ‘зроблений з низькоякісного льону’ *pačesný*, *планний* 4,89 ‘поганий’ *planý*, *суций* 3,131 ‘придатний, вдалиий’, *сусі туній* 5,27 ‘дешевий’ *tuňi*, *шумний* 4,86 ‘гарний, вродливий’ *šumpný*, *талияньский* 5,176

‘італійський’ talianský, *учинний* 3,126 ‘діяльний’ učinný, *черствий* 2,72 ‘свіжий’ čerstvý, *чеператий* 2,94 ‘розлогий’ čeperatý;

прислівники: *вчас рано* 3,101 ‘рано-вранці’ včasrano, *гев* 2,41, ‘сюди’ (діал. hev), *горізнач* 4,99 ‘горілиць’ horeznačku, *дрындом* 3,67 ‘вскач’ (про коня) drindom, *зас* 4,51, 4,124 ‘знову’ zas, *здраво* 2,71 ‘здорово’ zdravo, *кельо* 3,108 ‘скільки’ kel’o, *моц* ‘багато’ (люди ест моц 5,101) moc, *нароком* 5,51 ‘навмисно’ nárokom, *наремно* 2,34 ‘швидко’ náramne, (діал.) naremne, *одкаль* 5,65, 6,120, ‘звідкіля’ odkial’, *одталь* 6,50, *одтамаль* 6, 120 ‘звідтіля’ odtamtial’, *отупно* 4,76 ‘сумно, нудно’ otupno, *в позаді* 2,37 ‘позаду’ v pozadí, *покус* 2,43 ‘трохи’ pokus, *поневидні* 3,113 ‘безпричинно’ ponevine, *фурт* 6,128 ‘весь час’ furt;

сполучники: *если* 2,17 ‘якщо’ jestli, *кед* 4,104 ‘якщо, коли’ ked’;

дієслова: *брусити* 2,97 ‘відточувати’ brusit’, *вштурити* 2,93 (*штурити* 7,172) ‘увіпхати’ vštúrit’, *гаїти* 3,118 ‘захищати, охороняти’ hájit’, *грявчати* 3,16 ‘верещати’ hurgáčat’, *дівчяти* 2,119, 2,94 ‘дивувати’ dievčit’, *дарити ся* 2,36, 2,39 ‘примножуватися’ darit’ sa, *дрылити* 2,47, 3,18 ‘зіштовхнути’ drilit’, *дупнути* 2,42 ‘тупнути’ dupnut’, *дуркати* 3,65, 6,41 ‘стукати, шуміти’ durkat’, *жуграти* 5,80, 5,92 ‘дорікати, бурчати’ žuhrat’, *загармутити* 2,44 ‘засмутити’ zarmútit’, *застати* 3,89 ‘заступити’ zastat’, *звірити* 4,44 ‘довірити(ся)’ zverit’, *іднати* 3,52 ‘наймати людей’ jednat’, *кращати* 2,116 ‘вирушати, крокувати’ křáčat’, *кукнути* 5,118 ‘зазирнути’ kuknúť, *наруковац* 5,170 ‘відбувати військову службу’ narukovat’, *обродити* 3,25, 5,167 ‘вродити’ obrodit’, *огваряти* 3,117 ‘обмовляти’ ohvariat’, *парібчяти* 3,99 ‘парубкувати’ parobčít’, *подупкати* 2,94 ‘притупнути’ podupkat’, *повадити ся* 2,41 ‘посваритися’ povadit’ sa, *позерати* 3,102 rozerat’ дивитися, *позрити* 2,69, *пізрити* 3,82 ‘поглянути’ rozgiet’, *понагляти* 2,113 ‘швидко іти, поспішати’ ponáhl’at’, *понехати* 5,174 ‘відкинути’ ponechat’, *попадати ся* 3,106 ‘потріскати’ porapaný – потрісканий (про шкіру на руках чи ногах), *предповідати* 2,36 ‘проорокувати, передбачати’ predpovedat’, *старати ся* 2,36 ‘хвилюватися, турбуватися’ starat’ sa, *стужати* 2,69 ‘зміцніти, змужніти’ stužit’, *стягнути* 2,30 ‘приборкати, заспокоїти’ stiahnut’, *торгати* 6,14 ‘рвати’ trhat’, *райзувати* 4,120 ‘бешкетувати, дражнитися’ (діал.слов. rajcovat’), *стратити* 3,88 ‘загубити’ stratit’, *цнути ся* (не буде ся вам цло 3,112 ‘не буде вам сумно’) cnúť sa, cniet’ sa, *черкотати* 6,108 čerkotat’, *чеперити ся* 2,44 ‘пнутися, вихвалитися’ čeperit’ sa, *шмарити* 6,35 ‘кинути’ šmarit’, *шустити* 3,53, 2,34 šústat’ шуміти;

експресивна лексика: *бортак* 3,68 ‘бовдур, недотепа’ borták, *вєрабоже* 3,121 (вираз, уживаний для присяги) verabože, *воячыско* 4,27 пейор. від *вояк vojačisko*, *глуптак* 4,36, 4,38 ‘телепень’ hlupták, *гнаты* 2,25 ‘кінцівки людини’ (слов. діал. hnát, можл. від чеськ. hnát ‘велика кістка’.

Як доводить Я. Рігер, саме завдяки словацьким впливам у лемківських говорах збереглися архаїзми *яр, ярец, зерно, пінязі, тета, стром*¹⁸, так само як і архаїзми, виділені у лемківському діалекті М. Лесевим¹⁹: *выгляд* 3,28, *гев* 2,41, *горі* 5,116, *кыртыця* 2,62, *нагавиці* 2,52, *убіч* 2,67, *сыпанец* 6,12 (пор. *výhl'ad, hev, hore, krtica, pohavice, uboč, suráren*). До цього переліку можна додати засвідчені нами у текстах вирази *ід* 5,184 'отрута', *дуга* 7,204 'веселка', *красний* 2,119 'вродливий', *ретьяз* 7,24, *ретьязка* 4,37 'ланцюжок', *мысль* 5,164, 7,18, *язва* 5,62 'рубець, шрам' (пор. *jed, dúha, krásny, re'az, mysel', jazva*). У сучасних лемківських літературних творах практично відсутні нові та новітні запозичення зі словацької мови, нами зафіксовано лише три приклади: *листок* 'квиток' *листок на скорий поїзд* 8,72 (словацьк. *lístok na vlak*), *прачка* 4,125 'пральна машинка' *прачка*, та *шалатка* 4,121 (димінутив від *шалат* < *šalát*).

У текстах засвідчено семантичні кальки зі словацької: *лавка* 6,35 'кладка' (пор. *lávka*), *загорідка* 6,126 'квітник' (пор. *záhradka*), *крутий* (*круты річки* 6,102) 'звивистий' (пор. *krutý*), *шаты* 2,25 'одяг' (пор. *šaty*), *дівка* 3,26 'дочка' (пор. *dievka*), *челядка* 2,27 'родина в ширшому розумінні' (пор. *čeliadka*), *задавати ся* 4,69 'компрометувати себе негідною поведінкою' (пор. *žadávat' si*). На нашу думку, семантика поширеного на більшій частині Лемківщини виразу *выгляд* 2,25 'вікно' може бути пов'язана зі словацьким *výhl'ad* 'вікно, віконце на горищі' SSJ V, 215. Завдяки впливу словацького прислівника *domov* у лемківському говорі та його літературних варіантах зберігся прислівник *домів* 3,106 'додому', який практично вийшов з ужитку в інших південно-західних говорах, засвідчено спорадичене вживання форми *домю* 7,64 (пор. діал. словацьк. *domoц*, чеськ. *domů*). На нашу думку, вплив словацької мови виявляється і у використанні димінутивів: *погаричок* 3,27 *roháříček*, *дверчата* 3,29 *dverčiatka*, *піняжки* 2,30 *peniažky*, *облачок* 5,231 *oblôčok*.

З огляду на те, що чеська літературна мова тривалий час використовувалася на території сучасної Словаччини, існувала можливість прямого і опосередкованого (через словацькі говірки) впливу на лемківський діалект з боку чеської мови. Фіксуємо у текстах вирази *пісничка* 4,80 (чеськ. *písnička*, пор. словацьк. *pesnička*), *на продай* 3,100 (чеськ. заст. *na prodej* SSJČ II, 901, пор. словацьк. *predaj*), *курята* 3,14 (*kuřata* множ. від чеськ. *kuře*), що могли бути наслідком такої чесько-словацько-української міжмовної взаємодії. На думку Й. Дзендзелівського, лемківська лексема *лжыця* 3,27 (*вжыця* 4,63, *жыця* 4,106) 'ложка' сформувалася під впливом чеського *lžice*²⁰; лемківські діалектні лексеми *коприва* 3,18, 6,64, *дегет* 8,25, *влони* 8,48, 4,66 мають відповідники у чеській мові: *korřiva, dehet, vloni*. На лексичному рівні до чеських

¹⁸ Там само, с. 17.

¹⁹ Див. М. Лесів, *Українські говірки...* с. 68–70.

²⁰ Й. О. Дзендзелівський, *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі*, Київ 1969, с. 86.

впливів можемо зарахувати використання у текстах лемківських авторів таких лексем: *кросна* 8,25 'скринька або кошик, які носять на спині' *krosna*, *паст* 2,81, 2,88 'пастка' *past*, *царевна* 5,198 *čárevna*, *мудеркиня* 2,50 *mudrkuně*, *збути* 3,64 'змарнувати, занепасти' *zbýti*, *дост* 5,100 'досить' *dost*, *про то* 2,16 'тому' *proto*, *про* 2,37 'через' *pro*, *тади* 2,89, 5,33, 'тут' *tady*, *пак* 3,29 'ще' *pak*, *преці* 2,30 'усе ж', *прецін* 5,64, *преці* 4,48 'адже' *přese*. До чеських запозичень відносимо лексеми, перейняті за часів, коли південна Лемківщина перебувала у складі Чехословаччини: *камфіна* 3,13 'гас' (чеськ. *kamfín*), *трафіка* тютюнова крамничка 3,94 (чеськ. *trafíka*). Чеська мова вважається джерелом запозичення виразу *лайдак* 3,87, 3,71 'недбала, непорядна людина, ледар' *lajdák* [ЕСУМ III, 185], що міг потрапити до лемківських говірок через словацьке або польське посередництво. Нами засвідчено деривати: *лайдачати ся* 4,68 'вести аморальний спосіб життя' (пор. польськ. розм. *lajdaczyć się* 'вести розпусне життя', чеськ. *lajdačit, lajdákovat* 'бити байдики, ледарювати') та *лайдакати* 2,63 'називати когось лайдаком', що ймовірно виникло на лемківському діалектному ґрунті.

Запозичення та калькування є важливим джерелом збагачення словникового складу олітературненого лемківського діалекту, оскільки творять синонімічні ряди, як наприклад: *пісня // сьпіванка // пісничка // пісонька; худоба // статок // скотина // быдлята*. До мови літературних текстів, написаних лемківським говором, увійшли польські та словацькі елементи, які здавна функціонували в усному діалектному мовленні лемків. Давні запозичення, асимільовані говірками, служать для відтворення специфіки мовлення лемків, сприймаються як питома лемківська лексика і як диференційна ознака, що виділяє лемківський говір на тлі загальнонародної української мови. Автори свідомо вживають таку лексику з метою підкреслення самотнього характеру лемківського говору, не замінюючи відповідниками з української літературної мови. Спостерігається паралельне функціонування лексичних дублетів польського та словацького походження, зумовлене прагненням лемківських авторів зберегти лексичне розмаїття лемківських говірок. Найчастіше словакізми фіксуємо у творах літераторів старшого покоління (нар. до 1935 р.), які перейняли ці словакізми з рідних говірок. За допомогою новітніх запозичень з польської мови відбувається осучаснення діалекту, його розвиток та пристосування до сучасних комунікативних потреб. Наявність лексем іншомовного походження, зокрема абстрактної лексики, термінології, надає мові художніх творів «книжного» характеру, відрізняє її на тлі розмовно-побутового мовлення. Однак, серед новітніх запозичень в олітературненому діалекті лемків Польщі практично відсутні запозичення зі словацької мови, що пояснюється втратою мовних контактів з південними лемками та словаками у післявоєнний період. Таким чином, у сучасних реаліях польська мова є основним джерелом лексичного запозичення для лемківських говірок та художньої мови.

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА

1. Грабан Володислав, *На ковпаку гір*, Краків 1991.
2. Дудра Яків, *Зв'язди на сқыбах*, Горлиці 2002.
3. Кузяк Теодор, *Давно, то были часы*, Криниця 1999.
4. Кузяк Теодор, *Догасаюча ватра*, Криниця 2001.
5. Мадзелян Семан, *Смак долі*, Криниця 2000.
6. Млинарик-Гыра Єва, *Туга за тобом*, Горлиці 2006.
7. Мусянка Петро, *Як сокіл воды на камені*, Варшава 1989.
8. Стефанівській Павло, *Лем, Лемковина*, 1991.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- ВТССУМ – *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел, Київ 2004.
- ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови*, Т. 3, Київ 1989.
- МНСЖ – Є. Желеховський, С. Недільський, *Малоруско-німецький словар*, Т. I, Т. II, Львів 1886.
- SSJ – *Slovník slovenského jazyka*, pod red. Š. Peciara, D. I–V, Vydavateľstvo Slovenskej Akadéme Vied, Bratislava 1959–1965.
- SSJČ – *Slovník spisovného jazyka českého*, red. V. Havránek, D. I–VIII, Praha 1989.
- SSN – *Slovník slovenských nářečí*, D. II L-P (povzchadzát') Veda, Bratislava 2006.

THE IMPACT OF UKRAINIAN-WEST SLAVIC LANGUAGE CONTACT
ON THE LANGUAGE OF 20TH CENTURY LEMKO WRITERS

Summary. The article discusses the impact of the West Slavonic languages on the lexicon of the literary variety of the Lemko dialect. The effects of the long-standing cross-linguistic contacts at the Polish-Slovak-Ukrainian border for the Lemko dialect were a great number of loan-words and loan-translations, the Proto-Slavic lexemes, preserved due to the influence of the West Slavonic influences. The major ways for borrowing the Polish and Slovak lexical items into the Lemko dialect and its literary variety have been identified. The Polish and Slovak loanwords used by the contemporary Lemkos have been grouped according to their lexical meaning.

Key words: language contacts, the influences of the West Slavonic languages upon the Ukrainian dialects, the Lemko dialect, lexical borrowings